

VNR Jaarvergadering 2018, 'Over de Maas, verrassend ondergronds'

24 mei 2018

Dreumel

**VERENIGING
NEDERLANDSE
RIVIERGEMEENTEN**

Welkom

De schuur met archeologische opgravingen aan de Maasdijk in Dreumel was op 24 mei de bijzondere vergaderlocatie voor de Jaarvergadering 2018 van de Vereniging Nederlandse Riviergemeenten. De schuur ligt midden in het gebied van het project 'Over de Maas', waar zandwinning, natuurontwikkeling, recreatie én archeologie samen komen. De leden spraken, met zicht op een reusachtige tekening van een mammoet, over de verschillende aspecten van dit project. Ook de huishoudelijke VNR onderwerpen werden besproken.

Welkom door burgemeester West Maas en Waal

Burgemeester Vincent van Neerbos heette de aanwezigen welkom in zijn gemeente West Maas en Waal. Een súper riviergemeente, tussen de rivieren Maas en Waal, een bijzondere plek voor een gemeenschap. Toen hij als kind hier woonde bleef je bij de rivier weg. Dat is aan het veranderen, we genieten van al het moois dat de rivier biedt en daar doen we in gezamenlijkheid wat mee. Hoe houden we ons gebied droog, hoe kunnen we natuur ontwikkelen, hoe geven we recreatie en toerisme vorm? Daarin kunnen we als gemeenten samen optrekken met kennis en kansen. Het is een mooie toekomst voor gemeenten aan de rivieren, samen met de mensen die willen genieten.

Huishoudelijke vergadering

De vergadering startte met het huishoudelijk deel. Voorzitter Jos Penninx heette, in de eerste vergadering na de gemeenteraadsverkiezingen, zowel nieuwe wethouders als wethouders die zijn gebleven welkom. Hij feliciteerde hen met hun mooie uitdaging. De VNR is een netwerk van bestuurders, om lokale belangen bij hogere echelons in te brengen. Door het delen van kennis en informatie, in goede onderlinge samenwerking. Zij zorgen dat de vereniging profiel heeft en op allerlei manieren probeert de belangen te behartigen. Het zijn de bestuurders die (net)werken.

Terugblik

De voorzitter blikte kort terug op het afgelopen jaar. Het bureau van de VNR is verhuisd van Arnhem naar Vereniging Stadswerk Nederland in Ede, waar professionals in de openbare ruimte met elkaar een netwerk vormen.

De vergaderingen van de taakgroepen van de VNR waren levendig en ook daar vindt overleg plaats met mede overheden. Veel onderwerpen zijn aan de orde geweest en met elkaar besproken. Zoals het Deltaprogramma Maas, met alle onderzoeken voor het Regionaal Voorstel Maas en de ontwikkelingen om te komen tot een Adaptieve Uitvoeringsstrategie Maas. In het Deltaprogramma Rijn is de Voorkeursstrategie langs de verschillende riviertakken herijkt. Dit via diners met Stuurgroepen en ontwerpateliers, waarin gedroomd is over het beeld in 2050, hoe water gecombineerd kan worden met een diversiteit aan andere functies.

Vanuit het landelijk belang is er ook gekeken naar de mogelijkheden van Adaptatie.

We hebben de evaluatie van de Beleidslijn Grote Rivieren met elkaar besproken. Veel dingen gaan goed, maar leer wat er in de praktijk aan ervaring en voorbeelden is. Gebruik lokale kennis en lokaal draagvlak bij de ontwikkeling van plannen.

Via het Hoogwaterbeschermingsprogramma lopen diverse projecten waar ook gemeenten bij betrokken zijn. Hier speelt nadrukkelijk de relatie tussen dijkversterking en rivierversuiming en hoe daar meekoppelkansen in te verwerken zijn.

Er is ook aandacht voor de het grote verhaal van de verschillende riviertakken, bijvoorbeeld in het kader van 'branding van de Maas'. Door het verhaal van de Maas met elkaar op te schrijven hebben we ook een verhaal naar bijvoorbeeld Chinezen, die dan kiezen voor de Maas in plaats van de Moesel. Het is een manier om met elkaar in gesprek te gaan, krachten te bundelen en elkaar te vinden.

Heel actueel is het verdrinken van mensen in de rivieren, vooral mensen die de rivier niet kennen. Hoe kunnen we met elkaar de recreanten wijzen op de gevaren van het zwemmen in de rivier? Het gaat om afstemming van activiteiten met Rijkswaterstaat. Vooral de communicatie is van belang, want handhaving is nauwelijks mogelijk.

Daarnaast ondersteunt de VNR het onderzoek 'Steenbreek', waarin wordt gekeken wat de ontwikkelingsmogelijkheden van hoogwatervrije terreinen zijn en hoe dit (bestuurlijk) vorm gegeven kan worden.

Tijdens de Jaarvergadering doen we dingen die leuk zijn en waar we van kunnen leren. Dat doen we vandaag, maar hebben we vorig jaar in Kampen gedaan. Daar hebben we kunnen zien wat er in het verleden is gedaan om de rivier als vriend te omarmen en wat wij daar in het heden van kunnen leren in het ontwikkelen van een woonwijk en de aanleg van een geul. Het leren zit in samenwerking, hoe draagvlak gecreëerd is en wat de rol van het college in het proces is geweest.

Het gaat ook om de bestuurlijke setting en de diverse platforms waarin de VNR is vertegenwoordigd. Naast informele gesprekken hebben we diverse formele vertegenwoordiging.

De VNR heeft het afgelopen jaar op een constructieve en coöperatieve manier inbreng geleverd in de diverse Stuurgroepen van het Deltaprogramma. Onder andere deze informatie wordt teruggekoppeld in de taakgroepen. De voorzitters zorgen voor een goede sfeer in de taakgroepen, zodat de onderwerpen die besproken moeten worden op een goede en prettige manier aan de orde komen en we ook lol hebben met elkaar.

Vooruitblik

We zijn het jaar gestart met het opstellen en verspreiden van een flyer met de oproep in het nieuwe collegeprogramma water als integraal onderwerp op te nemen en een waterwethouder te benoemen. Aangezien formaties nog volop gaande zijn, moet nog duidelijk worden wat de oproep opgeleverd heeft.

Met de nieuwe wethouders gaan we er een mooi jaar van maken en een goed onderling netwerk opbouwen. Met elkaar, maar ook met collega overheden. Er zal aandacht zijn voor de gemeenten in het westen van het land.

Inhoudelijk blijven we aan het werk met het uitrollen van de Lange Termijn Ambitie Rivieren, om het krachtig samenspel tussen dijkversterking en rivierverruiming in gezamenlijkheid vorm te geven. Om te komen tot een evenwichtig programma met draagvlak en prioriteiten. En dat we ook met elkaar bespreken hoe onderlinge solidariteit vorm wordt gegeven.

Het Deltaprogramma en hoe met elkaar om te gaan blijkt te leven, mede naar aanleiding van het besluit om af te zien van de aanleg van een geul bij Varik-Heesselt. Als er nog geen concrete opgave is, maar wel een gevoel van urgentie, moet je je als gemeente niet verschuilen achter het belang van de lokale burger, als het algemeen belang in het geding is. De stem van de burger ging steeds zwaarder wegen, en dan is het in verkiezingstijd een zware stem. Nu moeten de andere projecten, in de omgeving, met een andere opgave aan de slag (waar het waterschap onverminderd door gaat met de uitvoering van het HWBP).

Laten we met elkaar goed de afweging maken tussen het lokale belang en het algemeen belang van wat we over 50 jaar willen met ons rivierengebied. Het is belangrijk een goede visie te hebben en die ook waar te maken. Laten we onderkennen dat het uitvoeren van visies ook pijn doet. Voor lokale bestuurders is 'wisselgeld' (ruimtelijke inpassing) prettig om draagvlak te creëren.

In het Maasgebied wordt aandacht gevraagd voor de overgang tussen de Maasvallei en de bedijkte Maas. Dat wordt nu behandeld als twee aparte gebieden, blijf aandacht hebben voor de gehele Maas net als voor de relatie tussen provincie Limburg en de inliggende gemeenten. Je moet als Limburgse Maas gemeente wel met je gezicht naar de Maas staan, samenwerking met andere overheden daarbij is essentieel.

Voor alle gebieden geldt dat er op systeemniveau een beeld moet zijn. Dat zou vanuit de VNR het uitgangspunt moeten zijn en dan bekijken hoe de bewindspersoon van het Rijk daar in mee gaat. Voordat we een gebied in gaan met het verhaal, moet wel het instrumentarium op orde zijn. Geef ruimte aan een participatieproces, waar provincie en gemeente een rol hebben. Niet zozeer adaptiviteit is het kernwoord, maar integraliteit.

Financiële stukken

De penningmeester, de heer van de Ven, geeft een toelichting op de financiële stukken. Deze zijn door de Financiële Controle Commissie (bestaande uit de heren Van Baal, Kreukniet en Landwehr) op 14 februari goedgekeurd. De VNR houdt een vermogen aan van één keer de jaar inkomsten. Hiermee kunnen we al lang contributieverhoging voorkomen en kan bij een eventuele ontbinding van de vereniging de afwikkeling bekostigd worden. Maar het is ook een buffer om kansen te ondersteunen. Soms is het niet alleen mee praten, maar ook mee werken (en betalen).

De leden geven het bestuur decharge op de financiële stukken en keurt de begroting goed. Wethouder Kosterman (Wijk bij Duurstede) en wethouder Boerman (Hardinxveld-Giessendam) zullen samen met wethouder van Baal (Overbetuwe) in 2019 als Financiële controle commissie de financiële stukken bekijken.

Over de Maas, verrassend ondergronds

De gemeente

Wethouder Sander Bos van de gemeente West Maas en Waal (WMW), tevens voorzitter van de taakgroep Maas en bestuurslid VNR, geeft aan dat de gemeente vooral bekend is van de fietsmogelijkheden. In WMW zijn er vier dorpen langs de Waal en vier langs de Maas. Het dorp Dreumel heeft een klein hoekje aan de Maas. Lang was WMW een van de meest geïsoleerde en daarmee armste dorpen van Nederland. Door grootschalige ruilverkaveling en de aanleg van de brug is het gebied in 40 jaar opgestoomd in de vaart der volkeren en staat nu bij de gemiddelden in statistieken.

Water is geborgd in de identiteit van de WMW-er. Het gevaar van water komt niet zozeer van buiten de dijk, maar binnendoor, als 'badkuip' vanuit Nijmegen. Landbouw is een belangrijke bestaansbron. Met een cultuur van 'voeten in de klei, zorgen dat je het voor elkaar krijgt'. In 1995 moest er bij de overstromingsdreiging geëvacueerd worden.

Voor het nemen van maatregelen voor waterveiligheid is het draagvlak best groot. In eerste instantie zou er binnendijkse ontzanding plaats vinden. Dat is uiteindelijk deze alternatieve (buitendijkse) locatie van 300 ha geworden. De gemeente heeft afspraken gemaakt met de ontzander over de werkzaamheden en de manier waarop het gebied opgeleverd wordt en met Natuurmonumenten over het beheer. Bij de Gouden Ham in Maasbommel is ingezet op intensieve recreatie, hier was meer behoefte aan een natuurgebied met extensieve recreatie.

Het is een bijzondere plek, niet alleen vanwege de vondsten, maar het is altijd een grensgebied geweest in conflicten. Dat gaan we profileren. Een prachtig gebied met trotse, maar ook bescheiden inwoners.

Over het verondiepen van de zandwinputten is nog geen uitspraak gedaan. Het is wel mooi om dit gebied mee te nemen in de branding van de Maas, zeker waar het gaat op de opgravingen en het historische verhaal.

De ontzander

Herman van der Linde vertegenwoordigt Nederzand, de combinatie die de zandwinning in het gebied uit voert. Het is een 100% privaat project, uitgevoerd door 5 aandeelhouders, met 1 projectbureau en meerdere projecten. Bij 'Over de Maas' gaat om bijna 300 ha over een lengte van 6 km in de uiterwaarden. De schuur waar we vandaag zijn is nu in eigendom van Nederzand, heet in de volksmond de Schuur van Vermue, de landbouwer die er zijn bedrijf uitoefende.

Het project heeft drie doelstellingen:

- * Delfstoffenwinning: er wordt 15-17 mln m³ industriezand/grind gewonnen voor de betonindustrie, 1,5 mln m³ aan klei (voor dijken en keramische toepassing) wat mee komt om bij het zand te komen en 4-5 mln m³ ophoogzand;
- * Natuurontwikkeling: het gebied wordt geheel voor de natuur ingericht;
- * Rivierverruiming: er komt een waterstanddaling van 148 mm.

Er was discussie toen de locatie nog binnendijks zou zijn. De gemeente wilde een bijdrage leveren aan de grondstofwinning, maar dan wel buitendijks. Dit was een agrarisch gebied, met alleen maar mais en geheel geen natuurwaarde. Het was een groot offer voor de boeren, het is goede grond. De voorbereiding kostte acht jaar; allerlei alternatieven (met diverse invalshoeken) zijn onderzocht. Daar is een voorkeursalternatief uit voort gekomen, waarin alle positieve effecten het grootst waren, maar wel met de landbouw als verliezer. Er komen twee plassen. Eén bovenstrooms van de stuw bij Lith, daar hebben we te maken met kwel. De andere benedenstrooms, waar een getijde van 30 cm is, we te maken hebben met wegzijging, soms is het net nat, soms droog.

In het verleden stonden de Maas en de Waal hier in direct verband. Daar hebben we ons in het ontwerp door laten inspireren. De oude Maasbocht, die nu gekanaliseerd is, komt weer terug in het landschap. Na de stuw is de rivier op z'n smalst. Er was nog geen doelstelling voor waterstanddaling, maar er is wel rekening mee gehouden, door een plas aan te leggen met een geul die mee kan stromen.

In de weg in de pont naar Lith komt een brug in verband met de kruising van die geul. Voor nu is 23 meter genoeg. Als deze brug 70 meter wordt, geeft dit nog eens 3 cm waterstanddaling. Dat kan mee in de werkzaamheden en is relatief goedkoop om uit te voeren. De projectorganisatie heeft dit bij overheden neer gelegd en hen uitgedaagd mee te denken hoe dit te realiseren. De meerkosten moeten door hen gedragen worden.

In het begin zijn alle bureaus bezocht om kennis te maken. Ze zijn gevraagd naar bedreigingen, maar ook naar kansen. Zo is er een eigen weg aangelegd in het gebied voor de vrachtwagens, zodat deze niet over de dijk hoeven. En er is nu een openluchtschaatsbaan opgeleverd.

In 2010 is gestart met de werkzaamheden, het opgeleverde gebied wordt extensief gebruikt. Hoe natter een gebied, hoe minder toegankelijk en hoe interessanter de natuur. De werkzaamheden worden uitgevoerd met GPS.

Er is meteen begonnen met de herinrichting, vooral in de omgeving van private eigendommen. 80% is nu klaar. In verband met de economische crisis en de verminderde vraag naar zand, is het project nog niet afgerond dit jaar, maar er zijn goede afspraken met de overheden over verlenging van het project.

De natuurbeheerder

Natuurmonumenten maakt zich sterk voor alle natuur die er is en nieuwe natuur die gaat komen in Nederland. Niet alleen in gebieden die Natuurmonumenten beheert, maar ook daar buiten.

Natuurmonumenten heeft Nederland onderverdeeld in 25 gebieden, waarvan een deel langs de rivieren ligt. Het deel van Over de Maas begint bij Mook en Middelaar, in een team met 25 boswachters, actief in 25 uiterwaarden. Bij Natuurmonumenten staat natuurontwikkeling voorop recreatie en toerisme zijn dienstbaar.

In de jaren 80 was de Ecologische Hoofd Structuur leidend in de werkzaamheden, om een ketting aan natuurgebieden te ontwikkelen en de natuur te redden. De ambities vanuit natuur zijn groter geworden. De visie Meer Maas is een uitnodiging tot samenwerking in de ontwikkeling van natuur langs de rivier. Die samenwerking is vaak met Rijkswaterstaat, ook in het kader van de Kaderrichtlijn Water, maar ook het bedrijfsleven is een partner. De visie is weergegeven in een plaatje, wat de mogelijkheden zijn en hoe dat ontwikkeld kan worden.

De realisatie van natuur gaat onder andere via grondverwerving. De focus is nu het ontwikkelen van een natuurnetwerk, waar ook een financieel kader aan hangt (50% Rijk en 50% provincie). Daarin moet ver vooruit gedacht en gewerkt worden. Voordeel van riviernatuur is dat het snel reageert op een nieuwe inrichting.

Zand/kleiwinning op terreinen van Natuurmonumenten levert geld op. Dat gaat in een fonds om Meer Maas uit te kunnen werken. Bij kleiwinning wordt goed gekeken naar de balans tussen winning en voldoende zand overhouden om natuur te ontwikkelen. Er zijn niet speculatief gronden aangekocht, er is wel gekeken waar natuur te ontwikkelen is langs de Maas en die gronden zijn aangekocht. Er zijn geen middelen meer om ruilgronden aan te kopen.

Het gebied Over de Maas komt in erfpacht bij Natuurmonumenten, met afspraken over het beheer. Alle verharde wegen blijven bij de gemeente. Natuurmonumenten zorgt voor het groen en de basistoegankelijkheid. Lokaal wordt met pachters gewerkt, als er begrazing aan de orde is, worden lokale boeren benaderd. Melkkoeien kunnen er niet lopen, vleeskoeien en jongvee wel. Natuurmonumenten heeft geen eigen dieren.

De natuur die ontwikkeld gaat worden:

- * Ooibossen, ongeveer 15 ha. Dit ondanks de waterveiligheid en eventueel vermindering van de doorstroming;

- * Stroomdalgraslanden, zandige koppen (later met klei);

- * Onderwaternatuur.

Grazers zijn belangrijk voor het onderhoud. Er moet wel aanvullend gemaaid worden, bijvoorbeeld om Stroomlijn uit te kunnen voeren.

Daarnaast wordt gekeken hoe de omgeving verbonden kan worden met de natuur. Er is een basistoegankelijkheid van het gebied. Veel mensen willen helpen het te onderhouden. Samen met bewoners en gemeente wordt er een mooi project neer gezet.

Vooraf is een (natuur)meting gedaan. Op basis van MER eisen moet er iedere vier jaar gemeten worden. Daarnaast heeft Natuurmonumenten verplichtingen in het kader van subsidie.

Archeologie

Sigrid van den Heuvel en Joop Burgers zijn lid van de archeologische werkgroep 'Expeditie over de Maas'. Niels Kerkhoven is professioneel archeoloog en bewoner van Dreumel met een metaaldetector. Er liepen meer mensen rond in het gebied van Over de Maas en die hebben zich verenigd, samen met Nederzand. Een gebied dat van te voren was beoordeeld als archeologisch niet interessant, bleek toch interessant te zijn. Er zijn goede afspraken gemaakt met Nederzand. Nu, acht jaar verder, bestaat de werkgroep uit 18 vrijwilligers en 2 professionals en zijn er meer dan 100.000 vondsten gedaan.

Het is daarmee de rijkste archeologische vindplaats. Het was door de eeuwen heen een interessant gebied en een verscheidenheid aan opgravingen is gedaan. Van mammoetbot tot rails (voor de aanleg van de Gravensluis).

De leden van de werkgroep mogen mee kijken op de zandzuiger. Ze zitten aan de zeef en mogen er met een schepnet interessante onderdelen van af halen. Dat gaat om een mammoetkies, bot van een bever, sieraden, bouwfragmenten. Als een plek is die interessant lijkt, is er overleg hoe de archeologische werkzaamheden af te stemmen op de zuigwerkzaamheden. Die kunnen dan tijdelijk verplaatst worden.

Alles gaat in grote tassen. De werkgroep is te gast in de schuur (bruikleen), waar alle opgravingen verzameld worden. Ook het hout van een rivieraak, die in 2016 in twee weken is opgegraven, ligt er om geconserveerd te worden. In de container in de schuur ligt een punter van 800 jaar oud. In totaal zijn er 13 schepen (onderdelen) opgegraven.

De werkgroep werkt samen met universiteiten (Utrecht, Amsterdam, Leiden) en Saxion, die archeologie aan bieden. Studenten mogen helpen en leren ons nationaal erfgoed te conserveren. In de toekomst moet er nog veel materiaal uitgewerkt worden en een mooie plek krijgen.

Vooraf is onderzoek gedaan door de provincie naar de archeologische waarde van het gebied, zij stelden geen bijzondere waarde vast. Het gebied is toen vrij gegeven. Waarom is het niet alsnog aangewezen als onderzoeksgebied? In Kampen is de Kogge gelicht, dat kost veel geld en is deels door RWS gefinancierd. Daar was ook de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed bij betrokken. Wat dat betreft moeten overheden meer verantwoordelijkheid dragen voor cultuurhistorie. Nu wordt het politiek, wat er mee moet gebeuren. Het enthousiasme van de vrijwilligers moet over slaan naar de overheden, die er ook wat mee gaan doen.

De werkgroep heeft aan de bel getrokken bij instanties. Bijvoorbeeld voor het opzetten van een museum voor de vondsten. De droom is om over 5 jaar in de schuur de schepen tentoon te stellen.

Excursie en lunch

Aansluitend aan de presentaties is het gebied per fiets verkend. Met zicht op de zandzuigers en een berg zand dat ligt te wachten op transport is een toelichting gegeven op de fracties die boven water gehaald worden. Daarna is gestopt bij de geul, waar de brug overheen moet komen. Die ligt in het gebied dat voor het grootste deel al opgeleverd is. De grazers lopen er rond, de fietspaden zijn aangelegd en ook de ijsbaan kan bij vrieskou in gebruik worden genomen.

Afsluitend was er in de schuur nog een lunch, waarin de bestuurders geanimeerd hebben nagesproken over de presentaties en de fietstocht.